

альної основи: посвідчувальної та правовстановлюючої, а також у виключних випадках охоронної [10, с. 28]. При посвідченні заповіту як і при посвідченні довіреності посадові особи органу місцевого самоврядування реалізують посвідчувальну функцію з метою легітимації (надання юридичної вірогідності) актів суб'єктів приватного права. Разом з тим, посадова особа за даних обставин реалізує й охоронну функцію в широкому розумінні, яка безпосередньо делегована органу місцевого самоврядування державою.

За результатами дослідження порядку вчинення загального провадження нотаріусами С. Я. Фурсою зроблений висновок про межі здійснення такої діяльності, а саме: нотаріус може виходити за межі, визначені законодавством за умови, коли це відповідає волевиявленню учасників подібного провадження, застосовуючи аналогію права та закону. Разом із тим, відмова від учинення відповідної нотаріальної дії має бути обґрунтована лише двома варіантами: суперечність такої поведінки чинному законодавству або ж інтересам інших осіб [11, с. 4]. Подібна наукова позиція загалом узгоджується з положеннями сутності правочину у цивільному праві та умовами його дійсності, а також змістом ст. 8, 13 ЦК України. Однак необхідно звернути увагу на недопустимість поширеного тлумачення правочину, який посвідчується посадовою особою органу місцевого самоврядування, що пов'язано з частковим делегуванням нотаріальних функцій, а також, як правило, відсутністю належної професійної підготовки у вказаних осіб.

Висновки. Нотаріальна діяльність посадової особи органу місцевого самоврядування є проявом спеціальної компетенції, метою якої є реалізація поряд з посвідчувальною охоронної функції держави через інститут нотаріату (квазінотаріату) шляхом забезпечення захисту прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин й підтримання публічного правопорядку в суспільстві.

Діяльність посадової особи органу місцевого самоврядування вирізняється з поміж інших видів квазінотаріальних дій специфікою правового статусу таких осіб, способом наділення їх відповідною компетенцією, факультативним характером застосування, пріоритетним значенням у порівнянні з подібною поведінкою інших посадових та службових осіб.

Виокремлено спеціальну компетенцію зазначених осіб при посвідченні заповітів, межі їхніх повноважень. Звернена увага на недопустимість поширювального тлумачення правочину, який посвідчується посадовою особою органу місцевого самоврядування, що пов'язано з частковим делегуванням нотаріальних функцій, а також, як правило, відсутністю належної професійної підготовки у вказаних осіб.

Викладене створює передумови для подальших розвідок з питань реалізації делегованої державою охоронної функції при здійсненні квазінотаріального посвідчення

заповіту уповноваженими особами органів місцевого самоврядування.

Література

1. Заїка Ю. О. Становлення спадкового права в Україні / Ю. О. Заїка - К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. - 280 с.
2. Коробейникова Т.С. Совершение нотариальных действий должностными лицами органа местного самоуправления. / Т. С. Коробейникова // Власть и управление на Востоке России. - 2011. - № 3 (56). - С. 175-180.
3. Бойченко В. Проблемні питання розмежування понять "посадова особа" та "службова особа" при виконанні рішень та застосуванні норм адміністративного примусу державним виконавцем / В. Бойченко // Юридичний радник. - 2006. - № 5. - С. 68-70.
4. Левківська Н.В. Поняття "посадова особа місцевого самоврядування": проблемні питання правового регулювання в Україні. / Н.В. Левківська // Державне управління та практика. - 2009. - № 1. - С. 19-27.
5. Висновок до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України від 20 лютого 2009 року № 4100 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=34550.
6. Марухно В.М. Система ненотаріального удостоверения завещаний / В. М. Марухно // Общество и право. - 2009. - № 4 (26). - С. 135-138.
7. Хайдукова Э.Ш. О нотариальных действиях, совершаемых не членами нотариального сообщества / Э.Ш. Хайдукова // Вестник Тюменской областной думы. - 2008. - № 6. - С. 30-36.
8. Долинська М. Особливості вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування. / М. Долинська // Вісник Львівського університету (Серія юрид.). - 2011. - Вип. 53. - С. 197-203.
9. Оболенський О.Ю. Державна служба. / О.Ю. Оболенський. - К.: КНЕУ, 2003. - 344 с.
10. Комиссарова Е.Г. О дуализме российского нотариата и иных формах совершения нотариальных действий (к вопросу о стандартах нотариальной деятельности в России). / Е.Г. Комиссарова // Вестник Тюменской областной думы. - 2008. - № 6. - С. 18-29.
11. Фурса С.Я. Теоретичні основи нотаріального процесу: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук:12.00.03. / С.Я. Фурса; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України. - К., 2003. - 40 с.

*Нагорна А.О.,
старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін
ОДУВС
Надійшла до редакції: 17.03.2017*

УДК 336.71

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТЬ ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ КРЕДИТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН В ІСЛАМСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ІРАН

Опора на ісламські принципи змусила іранські банки вибрати особливий шлях розвитку. Насамперед заборонено використання процентної ставки в
© Хорамі Нія Анвар Бахман, 2017

*Хорамі Нія Анвар Бахман
традиційному її розумінні. Замість цього банки
були змушені брати участь у проектах своїх
позичальників, ділячи з ними не тільки прибуток,
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС*

але й ризику. Тому фінансові інститути Ірану в значній мірі втратили зацікавленість у розвитку сфери кредитування і виявилися незахищеними перед системними економічними коливаннями. Державний контроль, практична відсутність конкуренції і закритість для зовнішнього світу призвели до стагнації банківської системи Ірану й ослаблення її ролі в розвитку економіки. Розвиток економіки Ісламської Республіки Іран можливий, якщо буде створено умови для приватизації в економічній і банківській сфері та виконано ст. 44 Конституції щодо приватизації.

Ключові слова: безвідсотковий банкінг, Іран, приватні банки, Конституція, реформи, державні підприємства, ісламське право

Опора на исламские принципы заставила иранские банки выбрать особый путь развития. В первую очередь строгому запрету подверглось использование процентной ставки в традиционном ее понимании. Вместо этого банки были вынуждены принимать участие в проектах своих заемщиков, делая с ними не только прибыль, но и риски. В результате, финансовые институты Ирана в значительной степени потеряли заинтересованность в развитии сферы кредитования и оказались незащищенными перед системными экономическими колебаниями. Государственный контроль, практическое отсутствие конкуренции и закрытость для внешнего мира привели к стагнации банковской системы Ирана и ослаблению ее роли в развитии экономики. Развитие экономики Исламской Республики Иран возможно в случае создания условий для приватизации в экономической и банковской сфере и исполнения статьи 44 Конституции по приватизации.

Ключевые слова: беспроцентный банкинг, Иран, частные банки, Конституция, реформы, государственные предприятия, исламское право

The reliance on Islamic principles forced the Iranian banks to choose a special path of development. First, the strict prohibition to use the interest rate in the traditional sense. Instead, banks were forced to take part in the projects of their borrowers, sharing with them not only the profits, but also the risks. As a result, Iran's financial institutions largely lost interest in developing the credit sector and were unprotected against systemic economic fluctuations. State control, practical lack of competition and closeness to the outside world led to the stagnation of the Iranian banking system and the weakening of its role in the development of the economy of the Islamic State of Iran. The development of the economy of the Islamic Republic of Iran is possible in the case of creating the necessary conditions for privatization in the economic and banking sphere and the implementation of Article 44 of the Constitution on privatization.

Keys-words: interest-free banking, Iran, private banks, Constitution, reforms, State enterprises, Islamic law

Іслам поряд зі своєю специфічною філософією має також особливу економічну систему і доктрину. Ця доктрина роз'яснює основні цілі і наміри, висунуті Ісламом в економічній сфері, яка в основному полягає в поліпшенні матеріального добробуту людини [1]. В ісламської економічній і фінансовій системах представлені особливості універсальних підприємств

(ширкат), здатних зробити свій внесок у досягнення цих цілей [2]. Створення універсальних підприємств (також і кредитних організацій) в ісламі не залежить від певної позиції й умов, маючи можливість реалізуватися в певній формі за будь-яких умов. Будучи однією з форм прояву універсальних підприємств, ісламські банки беруть активну участь у досягненні цілей і завдань, поставлених ісламською економікою.

Після ісламської революції в Ірані в 1979 р. паралельно зі структурним реформуванням банківської системи були зроблені кроки з ісламізації банківської справи. Статус кредитних організацій став визначатися як із правової, так і з релігійної точки зору, що призвело до плутанини.

Чи є банк у фінансовій системі Ісламської Республіки Іран (далі - ІРІ) державною організацією, яка підлягає управлінню державою? Або ж це недержавна організація, яка може бути створена як державою, так і приватною особою? Дослідження банкінгу в релігійному (фікх - ісламське юридичне право) і юридичному аспектах для визначення його правового статусу як державної або недержавної організації в ІРІ ґрунтується на понятті особливостей закону "Про безпроцентну банківську діяльність", конституції ІРІ та інших законів країни [3 - 6]. Дана нормативно-правова база зумовлює суттєву специфіку банківської системи Ірану та її відмінність від загальноприйнятих стандартів.

Що таке банк у фінансовій системі ІРІ?

У законі "Про безпроцентну банківську діяльність" не дано особливого визначення банку. Але, звернувши увагу на завдання банківської системи і догми банкінгу, надані в цьому документі, можна сформулювати уявлення про специфіку банків в ІРІ.

Згідно зі ст. 3 закону "Про безпроцентну банківську діяльність", для формування джерела банки можуть приймати депозити. Такі депозити поділяються на дві загальні категорії:

1) безпроцентні депозити, які, у свою чергу, діляться на поточні і ощадні;

2) термінові інвестиційні депозити.

Із цієї точки зору поняття "банк" передбачає депозитні банки, тобто фінансові організації, які отримують депозити від своїх клієнтів.

З іншого боку, оскільки в ісламській економічній системі безвідсоткові позики є основним методом фінансування підприємницької діяльності, відповідно до цього ж закону, банки зобов'язані віддавати частину свого джерела заявникам у вигляді безпроцентної позики. Завдяки цій особливості вони стають свого роду організацією "безоплатної допомоги".

В ісламі людина під час свого життя є лише повіреним Аллаха в розпорядженні матеріальними ресурсами. Вона просто довірена особа і користувач багатства на строк свого життя. Це в повній мірі поширюється і на банки. Відповідно до закону "Про безпроцентну банківську діяльність", щодо термінових інвестиційних внесків банки в мусульманських договорах представляються як повірені. Ухвалення повноважень банком пов'язано з його претендуванням на фінансові кошти. Тому в термінових інвестиційних депозитах банк володіє не тільки депозитами, а й стає повіреним вкладників у рамках мусульманських договорів. Крім того, згідно зі статтями (7-17) зазначеного закону, банк, фінансуючи комерційні торговельні операції, включається в категорію "операційні банки". Операційні банки беруть участь у промислових і комерційних підприємствах.

Особливості банків, описані в законі “Про безпроцентну банківську діяльність”, виявляють деякі суперечливі моменти. Банк, з одного боку, є організацією, що формується злиттям різних універсальних організацій і поняття, а з іншого - недержавною організацією, тобто його завдання можуть не виходити до сфери відповідальності держави з точки зору ісламу. Це така організація, яка може бути створена фізичною та юридичною особою, одноосібно або в колективній формі, як у державному, так і в приватному секторі. Але, аналізуючи Конституцію Ірану, ми доходимо інших висновків.

Конституція ІРІ як вищий закон країни формується з двох частин.

1. Закони, які спираються на іслам. Такі закони не пов'язані з будь-якою політичною позицією, мають релігійну основу і є неухильним дотриманням правил і законів шаріату. Прикладом цього можуть служити розділи III, IV, V Конституції ІРІ.

2. Закони, які спираються на своєрідну позицію ІРІ на сучасному етапі. Наприклад, у конституції закріплена свобода друку, свобода зборів і демонстрацій, але з умовою того, що дані права будуть використані без порушень норм ісламу. Ці закони створюються з урахуванням громадської, політичної, економічної і культурної сфер і позиції Ірану на міжнародній арені.

За конституцією, економічна система ІРІ підрозділяється на три частини: державну, корпоративну і приватну, де банкінг вказується в категорії, що належить державі. Незважаючи на те, що згідно із законом “Про безпроцентну банківську діяльність” та за критеріями ісламського законодавства банк може управлятися і державним, і корпоративним, і приватним сектором, конституція передає його у владу державного сектора [7].

У зв'язку з плутаниною у визначенні правового статусу кредитних організацій приватні банки поставлені в умови, що не дозволяють їм успішно конкурувати з держсектором у цій сфері. До головних особливостей слід віднести жорсткий контроль за діяльністю банків із боку держави, заборона на створення приватних банків і на один з основоположних принципів банківського кредитування - платність. Уряд, зв'язаний конституцією і законом про ведення банківських операцій на основі ісламських правил, не має можливості проводити ефективну фінансову політику.

Але стали з'являтися ознаки, які свідчать про можливість реформування фінансової системи країни в найближчій перспективі. Якщо ситуація зміниться і відбудуться зміни у відповідних матеріалах даного закону, з'явиться можливість змінити закон на підставі положень ст. 177 Конституції ІРІ. До найбільш помітних кроків, зроблених іранським керівництвом у банківській і фінансовій сферах, слід віднести прийняття III Програми соціально-економічного та культурного розвитку ІРІ. Основою нормативно-правової бази здійснюваних змін є закон про третій п'ятирічний план ІРІ, яким передбачено ослаблення монополії держави в банківській сфері. Через сильний опір консерваторів, які зберігали свій вплив у всіх гілках влади, реалізація урядових планів реформ просувається повільно.

У ст. 98 закону про III Програму соціально-економічного та культурного розвитку, Ісламська консультативна рада дозволяє приватному сектору через фізичних і юридичних осіб відкривати банки в країні. Із метою підвищення конкуренції, економічності й інвестиційних

вкладень на фінансовому ринку, економічного розвитку країни і запобігання шкоді і збиткам для населення, з урахуванням ст. 44 конституції, у стандартних рамках, у нижчезазначених галузях фізичним та юридичним особам країни дозволяється відкривати приватні банки. Стаття 44 Конституції ІРІ говорить: “Економічна система Ісламської Республіки Іран заснована на трьох секторах - державному, кооперативному та приватному - при регулярному і правильному плануванні. Державний сектор включає в себе всю велику промисловість, основні галузі промисловості, зовнішню торгівлю, великі гірничі підприємства, банківську справу, страхування, забезпечення електроенергією, греблі і великі водопроводи, радіо і телебачення, пошту, телеграф і телефон, цивільну авіацію, судноплавство, шляхи сполучення, зокрема залізниці тощо. Усе це у вигляді громадської власності перебуває у віданні держави. Кооперативний сектор включає в себе кооперативні виробничі і розподільні фірми й установи, які згідно з ісламськими нормами створюються в місті і в селі. Приватний сектор охоплює ту частину землеробства, тваринництва, промисловості, торгівлі та сфери послуг, які доповнюють економічну діяльність державного і кооперативного секторів. У цих секторах економіки власність за умов, що не суперечать іншим статтям цього розділу та законам ісламу, а також сприяння розвитку економіки країни і заподіяння шкоди суспільству перебуває під заступництвом закону Ісламської Республіки. Закон визначає правила, сферу й умови функціонування цих трьох секторів”.

Тобто заступництво закону в державному, корпоративному і приватному секторах залежить від чотирьох умов:

- 1) має відповідати іншим статтям глави IV конституції, яка говорить про економічні і фінансові засоби;
- 2) не може виходити за рамки обмежень, установлених ісламськими законами;
- 3) має сприяти економічному розвитку країни;
- 4) не може завдавати шкоди суспільству.

За нинішньої ситуації Ісламська консультативна рада оцінює запобігання відкриттю приватних банків як перешкоду економічному розвитку країни і заподіяння шкоди суспільству. Наскільки це вигідно з економічної точки зору - вирішувати економістам. Але з юридичної точки зору, аналізуючи ст. 44 Конституції ІРІ, не складно зрозуміти, наскільки діяльність державних банків обмежена і наскільки є потреба у створенні нової правової бази для діяльності приватних банків.

З одного боку, Рада дозволяє діяльність приватних банків, але з іншого - ст. 44 Конституції і закон “Про банківські операції без лихварського відсотка” ніхто не скасовував. За нинішніх умов, коли приватні банки повинні мати можливість діяти самостійно, відповідно до своїх статутів і незалежно від Центрального банку Ірану, розвиток приватного банкінгу викликає сумніви [9].

Після усунення юридичних перешкод, що стоять перед приватними банками, і затвердження закону про III Програму, і в релігійних законах не залишилося жодних перешкод для них. Отже, була створена можливість для діяльності приватного сектора у сфері банкінгу і заняття ним важливого місця в розвитку національної економіки. Але, незважаючи на це, усе ще є деякі питання.

У першу чергу за нинішнього стану економіки країни і виникнення низки труднощів у промисловій та сільськогосподарській сферах, через спрямування більшої частини капіталу в торгівлю чи допоможуть

приватні банки, що бажають збільшити свої доходи, покращанню ситуації в країні або зроблять її ще більш критичною і будуть переслідувати свою вигоду?

Чи можна вірити тому, що при таких недоліках, як підвищення процентних ставок на національному рівні через неправильне виконання закону “Про безпроцентну банківську діяльність” державними банками, приватні банки будуть виконувати цей закон успішніше державних і не підвищать процентні ставки?

Чи допоможуть виправленню важкої і запутаної ситуації такі локальні реформи, що проводяться в економіці, як створення приватних банків, або ще більш погіршать ситуацію? Не було б краще, перш ніж проводити реформи, скласти корисний путівник для діяльності банків?

Література

1. Абу Хамид аль Газали / цит. По: Ислам: проблемы идеологии, права, политики и экономики. Сб. статей под ред. А.И. Ионовой. М., 1985
2. Аль-Мардави, аль-Инсаф (Бейрут, 1400 г.х.), 5:423.
3. Закон “О банковской деятельности на основе исламских принципов, запрещающих ростовщичество в любых формах” Исламской Республики Иран, 1983 г. (принят в 1984 г.)

4. Конституция Иранской Исламской Республики http://www.cis-emo.net/sites/default/files/imagesimce/constitution_of_iran.pdf

5. Закон “О национализации банков” Исламской Республики Иран, 1980 г.

6. Али-заде, А.А.Фикх: Исламский энциклопедический словарь. М., Ансар, 2007.

7. Статья 44 Конституции Исламской Республики Иран http://www.cis-emo.net/sites/default/files/imagesimce/constitution_of_iran.pdf

8. Abbas Museviyan. “Faizsiz bankçılıq, nəzəriyyə və praktikaya”, 2006.

9. Hasan Shobhani. Concern and Perspective in Islamic Economic. - Tehran.

*Хорамі Нія Анвар Бахман
(Khorami Nia Anvar Bahman),
докторант кафедри цивільного права
Бакинського державного університету
(Республіка Азербайджан)
Надійшла до редакції: 06.03.2017*